

<https://doi.org/10.53656/his2025-4-3-sar>

Civilization Boundaries
Цивилизационни граници

САРДИНСКИЯТ ВОЕННОПЛЕННИК ОТ АТАКАТА НА ЛЕКАТА БРИГАДА: ПРЕМЕЖДИЯТА НА ЛЕЙТЕНАНТ ДЖУЗЕПЕ ЛАНДРИАНИ ПО ВРЕМЕ НА КРИМСКАТА ВОЙНА

Ас. Христо Стайков

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Abstract. This article aims to present the participation in the Crimean War of the Sardinian Lieutenant Giuseppe Landriani, whose story has been neglected in the scientific literature until now. The career of this officer is notable for the fact that he is one of the two Sardinians who participated in the Charge of the Light Brigade at the Battle of Balaclava in 1854, during which he was captured. Landriani is one of the few Sardinian prisoners of war in Russia during the Crimean War, and the study of his life offers a rare perspective on a Sardinian in Russian captivity. Previously unexplored aspects of the lieutenant's case have been examined, including his treatment by the renowned Russian surgeon Nikolay Pirogov and the negotiations for his release, which involved several commanding generals in Crimea, two ministers of war, and even the Russian Emperor Alexander II himself. In order to reconstruct Landriani's story, information about him scattered across a number of Italian, Russian and British studies and sources, including archival materials, has been discovered and analyzed. In connection with the lieutenant's case, the article also provides some data on the other Sardinians captured in Russia. The study concludes that Landriani's unique story is representative of the humane treatment of prisoners of war common in the Crimean War.

Keywords: Giuseppe Landriani; Light Brigade; Kingdom of Sardinia; Crimean War; prisoners of war

Легендарната атака на Леката бригада е един от най-добре познатите епизоди от Кримската война, който оставя дълбока следа в британското национално съзнание (Krustev 2022, pp. 164 – 165). Малко известен факт е, че в нея участват и двама сардински офицери – капитан Джузепе Говоне, който се връща в съюзническия лагер почти невредим, и лейтенант Джузепе Ландриани, който е ранен на бойното поле и пленен. Животът на първия е сравнително добре проучен, но за втория не може да се каже същото.¹ Към двамата сардински конници има известен интерес, но дори в публикации за тях фигурата на

Ландриани остава разгледана само периферно и съвсем накратко в сравнение с тази на по-известния му колега (Ghibellini 1971; Petrolo 2003).² Настоящата статия има за цел да проследи интересния живот на енигматичния лейтенант по време на Кримската война, както и чрез нея да направи някои обобщения за сардинските пленници в този конфликт. За да се реконструира историята на Ландриани, са използвани сведения за него, разпръснати в редица италиански, руски и британски изследвания и извори.

Най-важният труд за живота на лейтенанта е безспорно статията „*ПиEMONTE reale* при Балаклава“ на полковник Карло Пагани, публикувана в „Списание на кавалерията“ през 1907 г. (Pagani 1907). Вероятно поради не съвсем уместното си заглавие³ тя потъва в незаслужена забрава и е непозната за изследователите. Авторът не посочва своите извори, но явно разполага с част от кореспонденцията на лейтенанта, защото над половината от обема на това изследване представлява негови писма (при това често в цялост), което го прави особено ценно. То е и основен извор за ранния живот на този персонаж от Кримската война.

Джузепе Ландриани е роден на 2 март 1825 г. в Милано и е наследник на стар род, чиито корени са проследими до XI в. (D'Ayala 1858, p. 180). От млад се увлича от италианското дело и през 1848 г. участва в антиавстрийското въстание в града (т. нар. Пет дни на Милано), след което се записва като доброволец в сардинската армия, която тогава оказва подкрепа на ломбардците. Така Ландриани участва и в неуспешната война срещу Австрия от 1848 – 1849 г. След тези събития остава на служба в Кралство Сардиния до 1854 г., когато, подтикван от авантюристичния си дух, успява да издейства от сардинските и от френските власти разрешение да постъпи като доброволец във френската армия в конфликта срещу Русия (Pagani 1907, pp. 541 – 543). Около средата на септември с. г. се намира във Варна, от която бърза да достигне до Евпатория в Крим, за да се присъедини към съюзническата армия, която вече е там.⁴

Ландриани, продължавайки да носи сардинската униформа, е приет на служба във френската щаб-квартира като адютант на маршал Бараге д'Илиер. Лейтенантът пристига на полуострова навреме, за да наблюдава битката при р. Алма на 20 септември 1854 г., след която изпраща в Сардиния много детайлен доклад за хода ѝ. „Руснаците изглеждат като добри войници, макар че не успяха да се задържат срещу противниците си: те воюват само в дълбоки блокове и бяха деморализирани от устрема на френските ловци⁵ и от неоспоримото превъзходство на двете артилерии“, обобщава Ландриани (Pagani 1907, p. 547).

Малко повече от месец по-късно, на 25 октомври 1854 г., на полуострова се разразява друга голяма битка – за пристанището Балаклава, което руснаците искат да отнемат от съюзниците. В този ден Ландриани пренася съобщения по заповеди на френското командване и в ранния обед се намира в палатка с

английски офицери, с които закусува. В писмо до семейството си той описва момента по следния начин: „Разменяхме си тостове за младостта и видения за слава и опасности, когато по-силно от нашите ликуващи гласове се чу тръбенето на фанфарите на английската кавалерия: това беше атаката. Руснаците бяха разположили оръдия в долината на две възвишения и английската кавалерия се втурна натам“ (Pagani 1907, p. 554).

Разбира се, става дума за легендарната атака на Леката бригада, която поради гаф на британското командване не напада османските оръдия, които руснаците опитват да отнесат от бойното поле, както гласи първоначалната заповед, а се връзва в добре защитени позиции на руските батареи (Krustev 2022, pp. 160 – 165). Ландриани се присъединява по свое желание към тази обречена атака и попада под кръстосан огън заедно със своите британски другари. Ето как самият лейтенант описва участието си в този епизод:

Бях с тях [с британските ездаци] на неголямо разстояние от едно руско оръдие, което се надявах да заловя, но толкова славната, колкото и зловещата атака осея терена с безстрашни английски конници; – и аз също бях тежко ранен. Паднах от коня; един руски офицер слезе от своя, за да ми го предложи; – моят кон умря; аз агонизирах. – В този момент мина като братско видение капитан Говоне, единственият, който като мен носеше славната униформа на нашия суверен, и преди да умра – така си мислех – го извиках. – „Пипо!“ – извика той: – На неговия вик отговорих с „Да живее кралят!“ и паднах отново, не за да умра, а за да страдам (Pagani 1907, p. 554).

След този нещастен за Ландриани развой на събитията той е пленен от руснаците и откаран в близко татарско селце, където престоява десетина дни.⁷

Споменатият в откъса капитан Говоне е изпратен като наблюдател в османската армия през 1853 г. и присъства на боевете по Дунавския фронт, след което следва съюзническата армия и в Крим, където дружи с Ландриани и заедно с него участва в атаката на Леката бригада. Няколко метра по-нататък капитанът също е леко ранен в рамото и конят му е убит, но за разлика от своя приятел, успява да се върне пеш относително невредим в съюзническия лагер. „Впоследствие заповедта, дадена за тази атака, живо се критикуваше, но никой не пестеше възхищението си за този възхитителен отряд“, пише Говоне два дена по-късно в доклад за този епизод до сардинското военно министерство (Govone 1905, p. 80).

Лейтенант Джузепе Ландриани, ранен при Балаклава
Картина на Себастиано де Албертис, Милано, 1856 г.

След атаката той продължава да комуникира с пленения си другар. На 29 октомври 1854 г. Говоне пише на Ландриани, че не успява да му помогне по време на битката, защото се опасява да не го премаже втората линия от конници от Леката бригада и да не го залови един отряд от френски ловци, които са пратени да помогнат на британците, но които той погрешно приема за руснаци. Краят на това писмо свидетелства, че плененият лейтенант се превръща в нещо като любимец или знаменитост в съюзническия лагер: „прегръщаме те заедно с всички офицери, които те познават и които най-живо участват в злощастния епизод, демонстрирайки особено уважение и привързаност към теб“ (Pagani 1907, p. 555). За залавянето на Ландриани се споменава и в британската преса.⁸

Междувременно положението на заловения лейтенант е лошо. В доклад до император Николай, написан дни след битката при Балаклава, главнокомандващият руската армия в Крим княз Александър Меншиков споменава Ландриани сред пленените и описва раната му като „тежка: картеч в крака със счупване на костта“ (Yefimov 2018, p. 126). По-големи подробности за състоянието му могат да се намерят в неочакван извор – в медицински трактат на знаменития руски хирург Николай Пирогов се говори за „сардински офицер, ранен при Балаклава“ и лекуван от известния автор. Това със сигурност е Ландриани⁹, който в книгата е даден като „забележителен“ пример за един от много редките случаи на оздравяване от счупване на бедрената кост в средната ѝ

част. Според опита на Пирогов от 50 такива фрактури „само три завършиха успешно“ (Pirogov 1866, p. 196).

От татарското селце до бойното поле Ландриани, без раната му да е адекватно превързана, е закаран с каруца до Симферопол (на разстояние от над 60 километра), във вътрешността на Крим. Въпреки лошото си състояние той отказва да му се ампутира кракът (Pirogov 1866, p. 139). „Тук го намерих няколко седмици по-късно в изтощителна треска от обилно и злокачествено нагнояване“, спомня си години по-късно Пирогов, който го лекува в Симферопол. Докторът е известен с популяризирането в руската армия на гипсовите превръзки за лечение на подобни ранявания, но тогава няма на разположение гипс и прави на Ландриани няколко неподвижни превръзки от скорбяла. След тези процедури руският хирург поверява пациента на своя колега д-р Арендт (Pirogov 1866, p. 196). За последния Ландриани пише, че „ме считаше повече за син, отколкото за пациент“, и оценява високо оказаните му от руснаците грижи в Крим в продължение на около девет месеца (Pagani 1907, p. 559). Подобни са впечатленията и на мнозина други военнопленници, заловени и лекувани около Севастопол (Milovidov 2010, pp. 159 – 160).

По време на престоя на Ландриани в Симферопол Говоне продължава да комуникира с него и да съобщава новини за състоянието му на сардинския военен министър в Торино генерал Алфонсо ла Мармора (Degli Alberti 1910, pp. 90 – 91). Капитанът дори помага на другаря си, пращайки му 1000 франка. В Кралство Сардиния майката на пленения лейтенант е уведомена за съдбата на сина си от военното министерство и тя се свързва с Говоне, за да му благодари за информацията и за оказаната помощ (Pagani 1907, p. 556). През януари 1855 г. Ландриани изпраща на другаря си бележка, написана от „приятелска ръка“, за да го информира, че състоянието му продължава да е тежко и че не може да пише сам (Degli Alberti 1910, p. 97). Няколко месеца по-късно в британската преса се появява писмо на пленения френски капитан Малафей, в което той хвали доброто отношение на руснаците към пленниците и накрая описва Ландриани, когото явно среща в плен: „Той е добър младеж, с весел, щастлив характер [...]. „Не ме интересува“, казва той, „че ще понакуцвам, щом мога да си спомням великата атака на английската лека кавалерия“. Французинът изразява надежда, че след толкова месеци грижи кракът на лейтенанта може да бъде спасен.¹⁰

Междувременно в началото на 1855 г. Кралство Сардиния влиза във войната на страната на антируската коалиция и през май с. г. сардински експедиционен корпус дебаркира в Крим под ръководството на генерал Алфонсо ла Мармора, който напуска поста на военен министър, за да поеме командването на тази армия. От нея също има около 70 души военнопленници.¹¹ Изглежда, че повечето от тях са дезертьори, понеже според доклад на сардинския главнокомандващ в Крим дезертиралите за цялата кампания са 67 души, а в

единствената битка, в която участват сардинците, са отбелязани само двама липсващи (Heyriès 1999, p. 63; Manfredi 1896, p. 179). Спорадични споменавания за тях могат да се срещнат в някои руски извори. Например в „Дневник за военните действия“ на руската армия в Крим се среща сведението, че „пиемонтски сардински¹² изменник“ съобщава за пристигането на 15 000-ната сардинска армия на полуострова. Записът е от средата на месец май – само няколко дена след дебаркирането на първите войници на италианската държава (Yefimov 2016, p. 129). Разпита на други сардински дезертьори описва в дневника си през юни 1855 г. Пьотр Алабин. Той ги характеризира по следния начин: „Млади хора, красиви, но изобщо нямащи войнствен вид, приличат на някакви замаскирани гимназисти от осми клас или въобще на възрастни ученици“. Те опитват да убедят разпитващите ги руснаци, че са излъгани от началството си и че всъщност им е обявено, че отиват не в Крим, а в Рим. „Може ли да се разказват такива глупости“, чуди се Алабин (Alabin 1892, p. 424).

Сардинските пленници са отправени от руските власти в далечния северен град Кострома, на около 300 км североизток от Москва (Milovidov 2010, p. 155). Сардинското правителство се осведомява за тях и им оказва финансова помощ чрез посредничеството на баварските дипломати в Русия.¹³ Военнопленничеството е подробно регламентирано в руското законодателство и статутът му е близък до този в западноевропейските държави. На военнопленниците се предоставят права, като зачитане на частната собственост, комуникация чрез назначени преводачи (което невинаги е нужно, защото мнозина руснаци, англичани и сардинци говорят френски), лечение в болници на равна нога с руските поданици, получаване на задоволителни хранителни дажби, право на наемане на работа и др. (Milovidov 2010, pp. 154 – 155). Животът конкретно на сардинските пленници обаче е непознат и непроучен въпрос – изглежда, че не съществува специално изследване за тях, нито някой от тях издава мемоари, а и в руските извори за тях могат да се намерят само съвсем откъслечни сведения, като споменатите по-горе.

Поради тези причини впечатленията на Ландриани са ценни с това, че показват гледната точка на сардинец в руски плен. През септември 1855 г. лейтенантът напуска Симферопол, защото е изпратен на север, за да се присъедини към своите пленени съотечественици в далечната Кострома. В писмо след войната до своя приятел Говоне той описва пътуването си по следния начин:

Можеш да си представиш съжалението ми да напусна този град [Симферопол] не за да се върна при семейството и другарите си, а за да отида тъжен и самотен в далечни страни.

Обаче любезността на руските власти ми съкрати трудностите на едно мъчително пътуване. В удобна каруца, придружен от един офицер (принц Вязунский), полеви адютант на генерал Мюлер, ми отне около месец да стигна до Кострома¹⁴ – град, определен за пиемонтските офицери. По време на

пътуването във всеки правителствен главен град ме оставяха да правя малки почивки и винаги заварвах навсякъде учтиво гостоприемство. Климатът на Кострома, студен до 33 градуса мраз, ме застави да помоля да бъда преместен в по-южна страна и Н. П. Дългорук[ов], министър на войната, учтиво разпореда град Харков като моята нова дестинация (Pagani 1907, p. 559).

Когато Ландриани пише „студен до 33 градуса мраз“, има предвид скалата на Реомюр, която тогава е разпространена в някои европейски страни. Това се равнява на -41°C и не е чудно, че при такива температури лейтенантът отправя молба да бъде преместен по-на юг, и поема към разпоредената му дестинация.

Междувременно мнозина влиятелни лица са заинтересовани от случая му и правят възможното, за да му помогнат. Ландриани е в особено положение, понеже е сардински поданик, заловен в британска военна единица, докато е на френска военна служба, което повдига въпроса кой трябва да преговаря за освобождаването му, но в крайна сметка с това се заемат французите. Както личи от кореспонденцията на Говоне, главнокомандващият сардинските сили в Крим генерал Алфонсо ла Мармора моли френския главнокомандващ на полуострова Емабл Пелисие да направи каквото може за обмен на Ландриани. Пелисие, от своя страна, пише два пъти до френското правителство, а Ла Мармора, докато се намира в Париж през зимата на 1855 – 1856 г., вероятно и лично моли френския военен министър маршал Жан-Батист Вейян за съдействие по този казус (Degli Alberti 1910, pp. 235 – 236).

За хода на последвалите преговори и действията на руските власти може да се съди по документите от архива на Анатолий Демидов. През 1853 г. този руски поданик, израснал в Париж, създава във Виена като частно лице Международно дружество за помощ на ранените от земните и морски армии и със свои средства и връзки опитва да помогне на военнопленниците от двете страни в конфликта, като им предоставя информация, пари и др. (Demidoff 2022, pp. 77 – 78). Маршал Вейян е заинтересован от случая (вероятно поради застъпничеството на Ла Мармора) и през януари 1856 г. пише на Октав Жонес-Спонвил, един от агентите на Международното дружество за помощ на ранените, с молба да му бъде предоставена информация за Ландриани (Jaupéz-Sponville 1870, pp. 33 – 35). В резултат на това запитване Демидов задейства контактите си в Русия и успява да изготви доклад със сведения за сардинския лейтенант, копие от който освен на френските е изпратено и на сардинските власти.¹⁵

Според този документ, съставен в началото на март 1856 г., руският главнокомандващ в Крим Михаил Горчаков съобщава на императора, че „маршал Пелисие има много особен интерес към този офицер“ и че моли той да бъде обменен като френски войник, защото е заловен на френска служба преди идването на сардинската армия. Александър II обаче, явно смя-

тайки статута на Ландриани за неясен, преценява, че със Сардиния не е правен обмен на пленници, и затова заповядва да не се прави нищо по казуса. Междувременно московският губернатор докладва, че сардинският лейтенант, който се намира в Москва в очакване на отпътуването си към Харков, моли да му бъде разрешено да мине през Санкт Петербург, за да се консултира отново за раната си с доктор Пирогов. Докато Ландриани чака отговор, в руската столица пристига Горчаков и в аудиенция с Александър II убеждава императора да освободи ранения офицер. Точната дата на неговото освобождение е 15/27 февруари 1856 г.¹⁶ В резултат на това лейтенантът е пратен в Петербург, където се и намира в началото на март 1856 г. под опеката на баварския дипломат граф Ото фон Бре-Щтайнбург (Jaunez-Spronville 1870, pp. 554 – 555).

От гореспоменатото писмо на Ландриани личат почестите, с които е удостоен в тези радостни за него дни:

Както в Москва, така и в Петербург пиемонтската униформа биваше радушно посрещана и търсена в най-високите cercles¹⁷. По молба на Н. П. принц Суворов, който като братовчед на Н. В. краля на Сардиния се обяви за естествен защитник на пиемонтските офицери пленници в Русия, от Н. В. императора пристигна заповед да ми бъде дадена сабята и да се направят нужните неща за намирането ѝ, позволявайки ми, en attendant¹⁸, да нося руска сабя (Pagani 1907, p. 559).

От руската столица Ландриани се отправя към Торино, като минава през Виена, където достига на 19 март 1856 г. В доклад за пристигането му сардинският дипломатически представител там го описва като „крайно уморен от пътуването и страдащ от тежката си рана на крака“, която, както личи, година и половина по-късно не заздравява добре.¹⁹ Поради това лейтенантът се спира за известно време в австрийската столица и достига Кралство Сардиния по-късно, вероятно през април.

През май 1856 г. Ландриани вече е в Милано при семейството си. Следващия месец отново се връща в Торино, за да присъства, крепейки се на бастун, на парада по случай връщането на Сардинския експедиционен корпус в родината (D'Ayala 1858, p. 181). В следващите две години лейтенантът остава в Италия и лекува раната си. В своя медицински трактат Пирогов го дава като пример за успешно възстановяване от подобна контузия, но за съжаление, това не се оказва точна преценка (Pirogov“ 1866, p. 196). През 1858 г. раната на Ландриани гангренира, той е поразен от треска и умира ок. 23 юни с. г. – няколко дена след като получава новината, че е приет обратно в сардинската кавалерия.²⁰

Смъртта му получава отзвук в британската и в сардинската преса. Във Великобритания лейтенантът се радва на известна популярност. Дни преди смъртта му един от депутатите в Камарата на общините го предлага за наг-

раждаване със специално отличие за смелостта, показана при атаката на Леката бригада, но той не доживява евентуалното му получаване.²¹ Тъжната новина за кончината му е съобщена в броя на „Морнинг поуст“ от 30 юни 1856 г. (Pagani 1907, pp. 562 – 563).

Сардинската преса също съобщава за смъртта на младия лейтенант. Торинският вестник „Л’Опинионе“ пише, че на погребението на Ландриани в контролирания от Австрия град Милано присъстват петима генерали, много офицери и една пехотна рота – „необичайно нещо, при положение че става дума за офицер на служба на чужда държава“. Отбелязва се обаче, че властите правят всичко възможно, за да попречат военното погребение да стане повод за политически демонстрации, което е наложително предвид обтегнатите австро-сардински отношения в навечерието на войната от 1859 г.²² „Моменти преди да поеме последния си дъх, измъчван от болки на агония, мислите му се насочваха винаги към армията, от която беше част“ – пише в некролога, публикуван в друг торински вестник, „Гадзета дел пополо“.²³ Това негово поведение в последните му часове потвърждава и брат му в писмо до Говоне (Pagani 1907, p. 562). Още същата година името му влиза в пантеона на падналите за родината и историята му е включена във възпоминанията за загиналите в Кримската война италианци в книгата на патриота Мариано д’Аяла (D’Ayala 1858, pp. 179 – 182).

Така завършва животът на сардинския лейтенант, който участва в атаката на Леката бригада и е пленен в нея. Уникалната история на Ландриани въвлича някои от най-известните protagonисти в Кримската война – след като се лекува при най-знаменития руски лекар от епохата, Николай Пирогов, с неговия случай са ангажирани трима главнокомандващи в Крим (Ла Мармора, Пелисие, Горчаков), двама министри на войната (Вейян, Дългоуков) и накрая самият император Александър II, който лично разпорежда освобождаването му.

Ако от особеното се премине към типичното, от живота на Ландриани личи доброто третиране на пленниците в този конфликт. Руският изследовател Борис Миловидов стига до заключението, че отношението на руското общество към военнопленниците е напълно хуманно и съпоставимо с това в Западна Европа и че същото важи за руските власти, които с действията си искат да подчертаят принадлежността на Русия към водещите европейски държави (Milovidov 2010, p. 162). Впечатленията на Ландриани, както беше показано, са аргумент в полза на тази теза и лейтенантът няколко пъти споделя, че „където и да се спирах в Русия, се оказваше на офицера, носещ сардинската униформа, най-кавалерско внимание“ (Pagani 1907, p. 559). Изглежда, че отношението и към другите споменати сардински военнопленници е добро, понеже според данните на руското военно министерство всички те се връщат живи в родината си след войната с изключение на един от офицерите, който по свое желание остава да живее в Русия (Tikhonova 2013, p. 188). От друга страна, сардинците

също се отнасят добре с руските военнопленници. В един от докладите на агент на Международното дружество за помощ на ранените пише, че за ранените руснаци в сардински плен се полагат всички необходими грижи в болниците – „следователно руското правителство може да е спокойно за съдбата на тези клетници“ (Jaunez-Sponville 1870, pp. 409 – 410). Така, освен куриозен случай историята на сардинския лейтенант Ландриани е и свидетелство за хуманната страна на една война, която иначе често се споменава във връзка с логистични проблеми, болести, кървави безрезултатни атаки и страданието, свързано с тях.

БЕЛЕЖКИ

1. За интересния живот на Джузепе Говоне вж.: Contaretti 2008, както и: Govone 1905. Част от писмата му от годините на Кримската война са публикувани в Degli Alberti 1910.
2. Ландриани и Говоне се споменават накратко и в някои книги за Леката бригада, като напр. Brighton 2004, p. 291.
3. „Пиемонте реале“ в това заглавие е кавалерийският полк, в който Ландриани служи в сардинската армия до Кримската война. От литературна гледна точка може би синекдохата е сполучлива, но от техническа гледна точка не е, защото липсата на името на лейтенанта в заглавието затруднява намирането на изследването на Пагани.
4. Gazzetta del Popolo, 29.VI.1858 (Anno XI, N. 152), p. 4 (Notizie). За движението на съюзническите войски в българските земи през Кримската война вж. Rusev 2021.
5. *Ловци* (или *егери*) – войници от специални пеши или конни стрелкови полкове, отличаващи се с бързина, инициативност и точност в стрелбата.
6. *Луно* – кратка форма на италианските имена Филипо и Джузепе.
7. Gazzetta del Popolo, 29.VI.1858 (Anno XI, N. 152), p. 4 (Notizie).
8. Morning Chronicle, 17.XI.1854 (N. 27,425), p. 5 (The Siege of Sebastopol).
9. В тази битка освен него участва само още един сардински офицер – Говоне, който не е пленен. Самият Ландриани нарича в приведения по-горе цитат своя приятел „единственият, който като мен носеше славната униформа на нашия суверен“. Освен това описанието на раната от Пирогов съвпада с описанието ѝ в други извори.
10. Morning Post, 29.VI.1855 (N. 25,426), p. 6 (The War).
11. Според статистиката на Министерството на войната на Русия броят на сардинците в руски плен през 1856 г. е 67 души (Tikhonova 2013, p. 188). В архивни документи от баварските дипломати, натоварени да се грижат за интересите на сардинските поданици в Русия по време на Кримската война, се

- споменава за поне 69 души: ANONYMOUS. Liste des militaires Sardes faits prisonniers par les troupes Russes. In: Fondi preunitari, Legazione sarda in Russia. Busta XXXIV, fasc. 1, foglio 3-5. Ludwig von der Pfordten. Lettre à chev. De Fortis, 2 Janvier 1856. In: Fondi preunitari, Legazione sarda a Viena. Busta LXXXII, Breve corrispondenza del dottor barone Ludwig von der Pfordten... At: Archivio Storico Diplomatico del Ministero degli Affari Esteri – Roma [ASDMAE – Roma].
12. Ядрото на Кралство Сардиния е областта Пиемонт, поради което сардинските поданици често биват наричани и сами се наричат „пиемонтци“, макар и в територията на тази държава да влизат и други земи.
13. Вж. архивните документи в бел. 11.
14. Пагани дава това име като *Kostrovno*, но явно става дума за грешка при разчитането на последните две букви в ръкописа (*Kostrovno* вместо *Kostroma*).
15. [Marquis Cantono de Ceva]. [Dépêche] N. 32 (3.III.1856). In: Fondi preunitari, Legazione sarda a Vienna 1707-1859, Busta LXXXII, Dépêches de la Légation à Vienne au Ministère à Turin depuis le 1er Janvier jusqu'au 31. Décembre 1856 (N. 1. – 134.). At: ASDMAE – Roma.
16. ANONYMOUS. Liste des militaires Sardes faits prisonniers par les troupes Russes. In: Fondi preunitari, Legazione sarda in Russia. Busta XXXIV, fasc. 1, foglio 3. At: ASDMAE – Roma.
17. *Cercles* – (фр.) обществени кръгове.
- 18 *En attendant* – (фр.) междувременно.
19. [Marquis Cantono de Ceva]. [Dépêche] N. 38 (19.III.1856). In: Fondi preunitari, Legazione sarda a Vienna 1707 – 1859, Busta LXXXII, Dépêches de la Légation à Vienne au Ministère à Turin depuis le 1er Janvier jusqu'au 31. Décembre 1856 (N. 1. – 134.). At: ASDMAE – Roma.
20. Според Пагани датата на смъртта е 21 юни (Pagani 1907, pp. 561 – 562), според Д'Аяла тя е 23 юни (D'Ayala 1858, p. 182), а според некролога на Ландриани – 24 юни (Gazzetta del Popolo, 29.VI.1858 (Anno XI, N. 152), p. 4 (Notizie)).
21. Morning Post, 04.VI.1858 (N. 26,343), p. 3 (Parliamentary Business This Day).
22. L'Opinione, 29.VI. 1858 (Anno XI, N. 176), p. 3 (Fatti diversi/Funerali).
23. Gazzetta del Popolo, 29.VI.1858 (Anno XI, N. 152), p. 4 (Notizie).

ЛИТЕРАТУРА

- АЛАБИНЪ, П., 1892. *Четыре воины. Походные записки в 1849, 1853, 1854 – 1856 и 1877 – 1878 годах. Часть III – Защита Севастополя (1854 – 1856)*. Москва: И. Н. Кушкерева и Ко.
- ЕФИМОВ, А., 2016. *Журнал военных действий в Крыму январь – август 1855 года*. Симферополь: Антиква.
- ЕФИМОВ, А., 2018. *А. С. Меншиков в Крымской войне: Дневники. Письма. Воспоминания. Часть I*. Симферополь: Антиква.

- КРЪСТЕВ, Л., 2022. *Войната на Палмерстън. Великобритания, Кримската война и балансът на силите*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2022.
- МИЛОВИДОВ, Б., 2010. Иностранни военнопленни и руското общество в годините на Кримската война. *Российская история*, № 5, с. 153 – 164.
- ПИРОГОВЪ, Н., 1866. *Начало обща военнополова хирургия. Част втора*. Дрезден: Типография Е. Блохмана и сина.
- РУСЕВ, И., 2021. *Кримската война (1853 – 1856), „Атласът на Наполеон III“ и българските земи*. София: Захарий Стоянов.
- ТИХОНОВА, А., 2013. Действия централни и местни органи на власт в отношение на пленни в период на Кримската война. *Исторически, философски, политически и юридически науки, културология и изкуствоведение. Въпроси на теория и практика*, № 6 (32). Част 1. С., с. 184 – 189.
- BRIGHTON, T, 2004. *Hell Riders. The Truth about the Charge of the Light Brigade*. GB: Viking.
- CONTARETTI, F., 2008. *Giuseppe Govone. Le molte vite di un uomo del Risorgimento: Soldato, diplomatico, agente segreto e politico*. Cuneo: Edizioni L'Arciere.
- D'AYALA, M., 1858. *I piemontesi in Crimea. Narrazione storica*. Firenze: Società editrice.
- DEGLI ALBERTI, M., 1910. Per la storia dell'alleanza e della campagna di Crimea 1853 – 1856. Lettere e documenti. In: *Biblioteca di storia italiana recente (1800 – 1870)*. Vol. IV. Torino: Fratelli Bocca.
- DEMIDOFF, A. 2022. Anatole Demidoff and the Prisoners of War during the Crimean War. *Bulletin de la Société Henry Dunant*, N. 32 (juillet 2021 – février 2022), pp. 73 – 87.
- GHIBELLINI. V., 1971. Two Italian Officers at the Balaklava Charge. *Tradition. The Journal of International Society of Military Collectors*, N. 41, pp. 2 – 4.
- GOVONE, U., 1905.. *Général Govone. Mémoires (1848-1870)*. Paris: Albert Fontemoing Éditeur.
- HEYRIÈS, H., 1999. Les problèmes de santé du corps expéditionnaire piémontais en Crimée. *Revue Historique des Armées*, N. 214, pp. 55 – 64.
- JAUNEZ-SPONVILLE, O., 1870. *Les prisonniers de guerre des puissances belligérantes pendant la Campagne de Crimée. Extraits de la correspondance du prince Anatole Demidoff*. Paris: E. Dentu, Libraire – Éditeur.
- MANFREDI, C., 1896. *La spedizione sarda in Crimea nel 1855 – 56*. Roma: Enrico Voghera.

- PAGANI, C., 1907. "Piemonte Reale" a Balaclava. *Rivista di Cavalleria*, Anno X, Fasc. V (maggio 1907), pp. 541 – 564.
- PETROLO, M., 2003. C'erano anche italiani tra gli eroi di Balaclava. *Rivista militare*, luglio-agosto 2003, pp. 96 – 105.

REFERENCES

- ALABIN, P., 1892. *Chetyre voyny. Pokhodnyya zapiski v „1849, 1853, 1854 – 1856 i 1877 – 1878 godakh“*. Chast' III – Zashchita Sevastopolya (1854 – 1856). Moskva: I. N. Kushkerek i Ko.
- BRIGHTON, T., 2004. *Hell Riders. The Truth about the Charge of the Light Brigade*. GB: Viking.
- CONTARETTI, F., 2008. *Giuseppe Govone. Le molte vite di un uomo del Risorgimento: Soldato, diplomatico, agente segreto e politico*. Cuneo: Edizioni L'Arciere.
- D'AYALA, M., 1858. *I piemontesi in Crimea. Narrazione storica*. Firenze: Società editrice.
- DEGLI ALBERTI, M., 1910. Per la storia dell'alleanza e della campagna di Crimea 1853 – 1856. Lettere e documenti. In: *Biblioteca di storia italiana recente (1800 – 1870)*. Vol. IV. Torino: Fratelli Bocca.
- DEMIDOFF, A., 2022. Anatole Demidoff and the Prisoners of War during the Crimean War. *Bulletin de la Société Henry Dunant*, N. 32 (juillet 2021 – février 2022), pp. 73 – 87.
- GHIBELLINI, V., 1971. Two Italian Officers at the Balaklava Charge. *Tradition. The Journal of International Society of Military Collectors*, N. 41, pp. 2 – 4.
- GOVONE, U., 1905. *Général Govone. Mémoires (1848 – 1870)*. Paris: Albert Fontemoing Éditeur.
- HEYRIÈS, H., 1999. Les problèmes de santé du corps expéditionnaire piémontais en Crimée. *Revue Historique des Armées*, N. 214, pp. 55 – 64.
- JAUNEZ-SPONVILLE, O., 1870. *Les prisonniers de guerre des puissances belligérantes pendant la Campagne de Crimée. Extraits de la correspondance du prince Anatole Demidoff*. Paris: E. Dentu, Libraire – Éditeur.
- KRUSTEV, L., 2022. *Voynata na Palmerstan. Velikobritaniya, Krimskata vojna i balansat na silite*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.
- MANFREDI, C., 1896. *La spedizione sarda in Crimea nel 1855– 56*. Roma: Enrico Voghera.
- MILOVIDOV, B., 2010. Inostrannyye voyennoplennyye i rossiyskoye obshchestvo v gody Krymskoy voyny. *Rossiyskaya istoriya*, № 5, pp. 153 – 164.
- PAGANI, C., 1907. "Piemonte Reale" a Balaclava. *Rivista di Cavalleria*, Anno X, Fasc. V (maggio 1907), pp. 541 – 564.

- PETROLO, M., 2003. C'erano anche italiani tra gli eroi di Balacclava. *Rivista militare*, luglio-agosto, pp. 96 – 105.
- PIROGOV, N., 1866. *Nachala obshchey voyennopolevoy khirurgii. Chast' vtoraya*. Drezden: Tipografiya E. Blokhmana i syna.
- RUSEV, I., 2021. *Krimskata voyna (1853 – 1856), „Atlasat na Napoleon III“ i balgarskite zemi*. Sofia: Zahariy Stoyanov.
- TIKHONOVA, A., 2013. Deystviya tsentral'nykh i mestnykh organov vlasti v otnoshenii plennykh v period Krymskoy voyny. *Istoricheskiye, filosofskkiye, politicheskkiye i yuridicheskkiye nauki, kulturologiya i iskusstvovedeniye. Voprosy teorii i praktiki*, № 6 (32). Chast 1. S., pp. 184 – 189.
- YEFIMOV, A., 2016. *Zhurnal voyennykh deystviy v Krymu yanvar – avgust 1855 goda*. Simferopol': Antikva.
- YEFIMOV, A., 2018. *A. S. Menshikov v Krymskoy voyne: Dnevnik. Pisma. Vospominaniya. Chast I*. Simferopol: Antikva.

**THE SARDINIAN PRISONER OF WAR
FROM THE CHARGE OF THE LIGHT BRIGADE:
THE MISADVENTURES OF LIEUTENANT GIUSEPPE
LANDRIANI DURING THE CRIMEAN WAR**

✉ **Hristo Staykov, Assist. Prof.**

Faculty of History
Sofia University "St. Kliment Ohridski"
Sofia, Bulgaria
E-mail: hstaykov@clio.uni-sofia.bg